

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Vendula Mařáková

Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Jan Amos Komenský jako pedagogický myslitel

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma Jan Amos Komenský jako pedagogický myslitel, zpracovala samostatně. Všechny použité zdroje jsem citovala a uvedla v seznamu literatury.

Vendula Mařáková

Poděkování

Poděkování patří mému vedoucímu práce PhDr. Petru Zímovi, Ph.D. za odborné rady a vedení této bakalářské práce.

Obsah

1 Úvod	5
1.1 Cíl, vymezení práce, použité metody	5
2 J. A. Komenský- život a dílo	6
2.1 Hospodářské, společenské, sociální, kulturní a náboženské poměry v době života J. A. Komenského	6
2.2 Původ, narození, mládí	8
2.3 Studia v cizině	9
2.4 Učitelem v Přerově, duchovním správcem a učitelem ve Fulneku	10
2.5 Komenský v době pobělohorské.....	11
2.6 Pobyt v polském Lešně a dalších zemích, pansofické a mírové snahy	13
2.7 Komenského smrt, význam jeho života a díla	15
3 J. A. Komenský jako pedagogický myslitel	17
3.1 Počátky Komenského pedagogické tvorby, názorů na výchovu a vzdělání, na vzdělanost lidstva.....	17
3.2 První teoretický pedagogický systém Komenského	18
4 Rozbor a výklad děl J. A. Komenského	24
4.1 Informatorium školy mateřské	24
4.2 Labyrint světa a ráj srdce.....	28
5 Pokus o srovnání spisů- Informatorium školy mateřské, Labyrint světa a ráj srdce	30
6 Využití některých názorů J. A. Komenského ve výuce.....	33
7 J. A. Komenský a česká filozofie	38
8 Závěr.....	40

Prameny a literatura

Anotace

1 Úvod

1.1 Cíl, vymezení práce, použité metody

Cílem mé bakalářské práce je zpracování tématu „Jan Amos Komenský jako pedagogický myslitel.“

Téma jsem si zvolila pro stálou aktuálnost názorů tohoto pedagoga - myslitele. Jsem přesvědčena, že jeho myšlenky jsou stále nadčasové a mají své uplatnění i v dnešní době.

Pro lepší pochopení tragického osudu tohoto významného Čecha a jeho pedagogického, filozofického a náboženského odkazu, pojednávám v úvodní kapitole o jeho životě a díle. Tuto kapitolu jsem rozdělila do podkapitol, se zvýrazněním toho, kde se domnívám, že byly počátky, podstata a motivace pro vznik tak obsáhlého Komenského díla. Věnuji se také období jeho studií doma i v cizině, i Komenského celoživotnímu vzdělávání, které dalo základ jeho vědomostem z nejrůznějších oborů. Ze studia životopisných knih o Komenském jsem došla k poznání, že jeho motivací pro neustálé získávání vědomostí, jejich zpracovávání a využití, byla jeho snaha a touha prospět nejen své zemi, ale i ostatnímu světu.

Jednotlivé úseky Komenského života byly, jak známo, plné starostí o osud českého národa. Paradoxem je, že tento vlastenec, myslitel, teolog, historik, velký Evropan a poslední biskup Jednoty bratrské byl nucen žít celých padesát let až do své smrti jako exulant mimo svou vlast, v cizině, kde také zemřel. Jeho život bezesporu nelze oddělit od děl, která napsal. Jeho životem byla práce na filozofických, teologických a pedagogických spisech. Všechna Komenského díla jsem ve své práci neuvedla, jen jejich pouhý výčet by byl obsáhlý. Zmínila jsem jen některá, s vědomím toho, že hlavní částí mé práce je pojednání o Komenském, jako pedagogickém mysliteli.

V hlavní části své bakalářské práce se zaměřuji především na Komenského myšlenky v oblasti pedagogiky. Zvýrazňuji zejména ty, které jsou platné i v současné době. Pojednávám o názorech Komenského na pedagogickou soustavu, cíle vzdělání a výchovy, obsah vzdělání, vyučovací metody, vyučovací proces, správu škol a jejich řízení.

Ve své práci se také zabývám využitím některých názorů Komenského v dnešní výuce a výchově.

Při studiu literatury jsem se o nadčasovosti jeho prací, o platnosti jeho myšlenek pro dnešní školu, přesvědčila i já osobně.

Moje bakalářská práce je prací spíše popisnou, s analytickými prvky. Při jejím koncipování jsem použila odbornou a životopisnou literaturu renomovaných autorů.

2 J. A. Komenský – život a dílo

2.1 Hospodářské, společenské, sociální, kulturní a náboženské poměry v době života J. A. Komenského

Doba, ve které Komenský žil, je poznamenána velkými změnami ve všech oblastech. Středověké názory jsou postupně překonávány a nahrazovány názory novými, modernějšími. Vzniká mnoho vědeckých objevů, nastává jiný přístup k dosavadním tradicím a zvyklostem. Všechno, co je předmětem zkoumání, vědění a nazírání podléhá postupným přechodem racionálnímu přístupu.

V oblasti hospodářské je doba 16. a 17. století přelomem ve vývoji v industriální společnost. Především v zemích západní Evropy roste průmyslová výroba a rozvíjí se i výroba zemědělská. Střední Evropa je zaostalejší, vývoj hospodářství postupuje pomalu, změny jsou vidět jen v některých odvětvích, jako je například tiskárenství nebo cukrovarnictví, kde je zaváděna strojová výroba. Zemědělská výroba zůstává pozadu.

Sociální poměry, jak ve městech, tak na venkově, se v Evropě vlivem neutěšených hospodářských poměrů zhoršují, dochází často k povstáním a bouřím obyvatel. Komenský byl svědkem často bezvýhodného postavení lidí a jejich chudoby. Na poměry reagoval spisem „Listové do nebe“, kde jako duchovní poukazyval na lhostejnost bohatých k bídě chudých a prosil Krista o pomoc pro lid, který sám nemůže svou sociální situaci změnit.

V oblasti kulturní, kam patřilo vzdělávání, umění, vědecká bádání, literatura, střety různých filozofických směrů a podobně, byla Evropa jako celek poměrně vyspělá. Nové směry v umění už směřovaly ke klasicismu, projevovalo se to v malířství, hudbě, literatuře a dalších kulturních oborech.

Vědecká bádání byla zaměřena hlavně na přírodu. Ta už nebyla jen cílem pouhého pozorování, ale i systematického zkoumání. Síly přírody, jako například voda, vítr, měly být využívány k užitku člověka. Ke zkoumání přírody byly sestrojovány a používány přístroje jako byl mikroskop, dalekohled, nebo přístroj pro lepší orientaci při plavbách na moři – kompas. Toto dění v oblasti vynálezů a objevů komentuje Komenský ve spise „Via lucis“, ve kterém píše o tom, že „...knihtisk slučuje světlo staletí, plavba pomořská pomocí magnetické strelky všecky národy“. (NOVÁK, 1920, s. 328)

V té době vědci bádali také v oblasti fyziky, vesmíru – Koperník zkoumá pohyby planet kolem Slunce, Descartes se zabývá matematikou a filozofií. Proti filozoficko-teologickým tendencím vystupují filozofové - racionalisté, teorii vnímání světa zakládají na chápání všeho rozumem. Výsledky vědeckých výzkumů vstupují i do dosud zkostratělého

vzdělávání. Ve vztahu k tomu, co probíhá v západní Evropě, je střední Evropa poněkud pozadu. České země, jako její součást, jsou zaostalé. Různé vědecké spisy, které vznikají, například právní spisy, spisy o zemědělství, cestopisné spisy jsou psány v latině. Úroveň vzdělávání je nízká, chybí vzdělání učitelé. Mateřský jazyk jako forma přístupu k novým objevům je nepoužívaný. Ve spise Didaktika Komenský píše: „Předešlých let nad jiné špatněji školami opatření byvše, mimo jiné národy v stínu jsme stáli a skrze to u cizích v pohrdání a posměchu byli...“ (KOPECKÝ, 1957, s. 26)

V oblasti náboženské je doba, ve které Komenský žil a tvořil, bojem reformace a protireformace. České země měly velmi starou reformační tradici, kterou bylo husitství. Římská kurie potřebovala Čechy vrátit do římské církve, snažila se je smířit s Římem, ale nedařilo se to, protože husitství bylo do českých zemí příliš vrostlé.

Velký vliv v našich zemích měla tehdy Jednota bratrská. Ta byla zpočátku pronásledována, ale když do ní mimo prostých lidí začali vstupovat také měšťané a šlechtici, její postavení v zemi sílilo. Stala se nejradikálnějším nekatolickým směrem a její učení se stalo i základnou pro protihabsburský odpor. V roce 1609 byl Rudolfem II. vyhlášen Majestát, který zaručoval náboženskou svobodu. Myšlenka sblížení nekatolických církví trvala i po stavovském povstání roku 1620. Komenský ve spisku „Otázky některé o Jednotě bratrské“ radil, jak by měli Češi po svém návratu z vyhnanství, ve který věřil, upravit svůj vztah k ostatním nekatolíkům.

Myšlenka sjednocení nekatolických církví se objevila i v Komenského spise „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“, kde odkazuje „...milému českému národu myšlenky Jana Husa.“

Komenský se od svého mládí zabýval myšlenkou, jak pozvednout český národ, základ nápravy věcí viděl v českém jazyce, v jeho obohacení novými výrazovými prostředky, v jeho modernizaci a především v jeho užívání. K tomu měly sloužit česky psané knihy všeho druhu, naučné, náboženské i jiné, to byla touha Komenského od mládí. Píše o tom: „Brzy v mládí, pojala mne touha, abych toliko pro svůj národ složil v mateřštině nějaké knihy a jemu tím prospěl, a ta touha mne neopustila po celých padesát let.“ (KOPECKÝ, 1957, s. 27)

2.2 Původ, narození, mládí

Rod Komenských pocházel z Komni u Bojkovic. Byla to malá vesnice v oblasti uherskobrodská. Novák uvádí, že data o rodině Komenských byla zjištěna v letech 1890 – 1992 hlavně badateli uherskobrodskými, ze zápisů panství novosvětlovského, později doplněna Janem N. Jelínkem, farářem v Bojkovicích.

Dědeček Komenského, který byl rodu „svobodného“ se z Komni odstěhoval s jedním ze svých synů, Martinem, do Uherského Brodu. Martin Komenský se stal váženým uherskobrodským občanem. Vlastnil dům na náměstí i dům na předměstí tohoto města. Měl dvě dcery a 28. března 1592 se mu narodil syn Jan. Jeho otec Martin Komenský byl členem Jednoty bratrské a své děti vychovával v duchu jejího učení. On i jeho žena zemřeli v roce 1604 a později zemřely i obě jejich dcery. Jana Komenského si odvezla teta k sobě do Strážnice. Tam také Jan chodil do školy. Literatura neuvádí, kdo Komenského ve Strážnici učil, není známo ani čemu se učil, jen v obecné rovině je popsáno (NOVÁK, 1920, s. 5-7), že to bylo kromě výuky čtení a psaní, odříkávání žalmů, katechismus a církevní zpěv.

Komenský se o svých školních začátcích příliš lichotivě nevyjadřoval. Nepsal v tomto případě o sobě, ale obecně hodnotil, jak to ve škole tehdy chodilo. Metody práce učitelů byly, dle jeho mínění, leckdy násilné a neúčelné. Když Komenský hodnotil, čemu se žáci naučili a za jakou dobu, napsal: „Co za rok lidské mysli pochopiti dáno, v tom pět, deset i více let mládež drželi.“ (XI. kapitola Komenského Didaktiky – převzal Novák, s. 8).

Z výše uvedeného vyplývá, že Komenský už jako mladý chlapec měl představu o tom, co všechno by mohla a měla škola žákům dát.

V roce 1605 poznamenala Komenského život další vážná tragédie. Město Strážnice bylo vypáleno vojskem. Poručíkům Komenského shořel majetek, shořely i dvorce, které Komenský zdědil po rodičích. Do další školy se tak Komenský dostal až v roce 1607, tentokrát do Přerova. I zde spravovali město i školu Žerotínové, rod, který dbal na kulturu a vzdělanost. Přerov byl v té době sídlem biskupa Jednoty bratrské, což přispívalo k lepším podmínkám pro školní vzdělávání. Jak píše Novák, škola v Přerově měla dvě oddělení, nižší a vyšší. Vyšší stupeň této školy měl připravit žáky na studium v cizině. Komenský v Přerově studoval tři roky. Naučil se žalmům, epištolám a evangeliím z Nového zákona, katechismu pro pokročilé a rétorice, která mu pak posloužila v jeho postavení kněze. V Přerově získal Komenský pravděpodobně i jméno Amos (Amosus znamená láskyplný). Uvádí se i možnost spojení tohoto jména s Komenského vlastnostmi – láskou k učení a vědění. (NOVÁK, 1920, s. 14)

2.3 Studia v cizině

Karel starší ze Žerotína, významný zakladatel a mecenáš školství v Přerově, hledal pro nadané žáky přerovské vyšší školy další školu s vynikající pověstí, na které by mohli získat nové znalosti a navázat na to, čemu se v Přerově naučili. V Čechách byla v té době univerzita v Praze, která měla ale jen nižší fakultu pro svobodná umění (NOVÁK, 1920, s. 14). Ta poskytovala přípravu pro školy, za kterými se muselo do ciziny. Například katolíci z českých šlechtických rodů studovali v Itálii. Karel starší ze Žerotína hledal pro své žáky vhodnou univerzitu v západní Evropě. Hledal takovou školu, na které by získali vzdělání i jako budoucí kazatelé.

Místem vzdělávání Komenského a dalších žáků z přerovské školy se stala univerzita v Herbornu. Tato škola měla ráz filozoficko– teologický. Byly na ní fakulty, kde se vyučovalo právo, aritmetika, geometrie, jazyky, hudba i astronomie. Roku 1611 je v matrice této školy uvedeno jméno, mimo šesti dalších jmen žáků z Čech a Moravy, Jan Ámos z Nivnice. Finanční prostředky na studia poskytoval Komenskému Karel starší ze Žerotína. Komenský se o něm zmiňoval jako o svém mecenáši, který mu poskytoval kromě finančních prostředků i záštitu, která ho pak provázela i dalším životem.

Komenský byl na univerzitě v Herbornu zapsán na fakultě artistické, která se zabývala výkladem Aristotelovy filozofie. V seznamu Komenského prací z doby těchto studií je uvedena prvotina – disputace s názvem *Problemata myscellanea*, kde zpracoval osm otázek, které mu byly předloženy. Měly obsah logický, metafyzický, byly například z fyziky, etiky a rétoriky. Z tohoto díla je zajímavá otázka z praktické filozofie – jaký je rozdíl mezi nepravdou a lží. Tato práce z roku 1612 byla napsána v latině. K této práci se řadí z tohoto období ještě i deset dvojverší, která Komenský napsal a vřadil do spisku svého spolužáka.

Druhá Komenského disputace vznikla v roce 1613 a měla název *Sylloge quastionum controversarum e philosophiae viridario depromptarum*. Řecké heslo v názvu říká, že nejpříjemnější prací v životě je filozofování.

Větší význam má Komenského dílo, které začal psát za svých studií v Herbornu a na kterém pak pracoval více než čtyřicet let. Měl to být velký a úplný slovník jazyka českého s názvem *Linguae Bohemicae Thesaurus* (Poklad jazyka českého). Komenský sbíral česká slova a přiřazoval je ke slovům latinským. Chtěl, aby součástí tohoto slovníku byla i česká mluvnice, básnické výrazy, řečnické výrazy a přísloví. Mělo to být jedno z jeho největších děl. Komenský velmi těžce nesl jeho ztrátu, když mu v Lešně později shořelo.

Herbornská studia dala Komenskému pro jeho další život a vědecké bádání velmi mnoho. Získal nové znalosti a byl připraven ke svému dalšímu poslání, jako učenec, učitel a teolog, v Herbornu získal dokonalou přípravu právě pro kněžské povolání.

V roce 1613 Komenský z herbornské univerzity odešel. Nějaký čas ještě putoval po Německu, dostal se až k moři a do Amsterodamu. Nakonec se vrátil do Německa zpět a zapsal se na teologii na univerzitě v Heidelbergu jako Johannes Amos Nivanus Moravus. Po roce studií na této univerzitě se Komenský vrátil zpět do Čech. Nejprve do Prahy a pak do Přerova, kde přijal místo učitele na škole, na které kdysi studoval. (KOPECKÝ, 1957, s. 30 -33)

2.4 Učitelem v Přerově, duchovním správcem a učitelem ve Fulneku

Vzdělání, které Komenský získal v cizině, všechny znalosti a vědomosti chtěl uplatnit při výuce žáků na školách ve své zemi. Chtěl prospět i své církvi, Jednotě bratrské. Stále ho neopouštěla myšlenka na knihy, které by byly sepsány a vydány v mateřském jazyce. Zabýval se myšlenkou dokonalých překladů z latiny. V roce 1616 byl v Praze vydán jeho spis *Grammaticae facillioris praecepta*, který měl usnadňovat výuku latiny.

Od dob studií sbíral Komenský látku ke svému spisu, který by měl obsáhnout veškeré vědění. Měly to být dva díly encyklopedie *Theatrum universitatis rerum* – Divadlo veškerenstva věcí a Divadlo písma. V předmluvách k těmto dílům popsal program všeho vědění, plán, kde by byly zobrazeny, mimo jiné, české a moravské dějiny, místopis, příroda, objevy. Z celé encyklopedické práce se zachovala jen předmluva a první kniha. Novák uvádí, že tam byla i studia kartografická, že odtud vyplynula i Komenského mapa Moravy.

Do let 1615 až 1618 patří – česky psaný spis *O andělich*, *Retuňk* proti antikristu a *svodům* jeho, dílo *O starožitnostech Moravy* a *Spis o rodu Žerotínů*. Do tohoto období patří už dříve citovaný spis *Listové do nebe*. (KOPECKÝ, 1957, s. 37)

V roce 1618 se stal Komenský duchovním správcem ve Fulneku. Do Fulneku si přivedl i svou první ženu. Působil zde jako kazatel Jednoty bratrské a zároveň ve fulnecké škole učil. Dospělí i žáci si ho vážili, stýkal se i s představenými zdejšího katolického kláštera, kteří uznávali jeho všestranné znalosti.

Ve Fulneku, v roce 1620, zastihla Komenského zpráva o porážce českých stavů na Bílé hoře, která se stala tragickým mezníkem v jeho životě. Nařízením Vídně byli ze země vypovězeni nekatoličtí kněží. Na splnění tohoto nařízení v případě far, kde sloužili českobratrští duchovní, včetně Fulneku, tvrdě naléhal olomoucký kardinál biskup František z Dietrichštejna. Duchovní museli opustit fary a jejich úřady i majetky získali jezuité. Tlak na

odchod Komenského z Fulneku se stupňoval, až nakonec pro neúnosnost poměrů, které tam nastaly, Komenský z městečka odešel. Odešel bez své rodiny, ta ve Fulneku zůstala. Zůstala tam i Komenského knihovna, kterou jezuité v roce 1623 spálili. Komenského žena a obě děti ve Fulneku v roce 1622 zemřely na mor. (KOPECKÝ, 1957, s. 39)

2.5 Komenský v době pobělohorské

V této době se i Komenský se stal vyhnanecem. Skrýval se v lesích, ubytovával se na statcích Karla staršího ze Žerotína, který se mu opět snažil pomoci. Uchovávají se různé pověsti o místech, kde se Komenský ukrýval – například v obci Žerotín u Šternberka, kde měl údajně úkryt v kmeni stromu, kde také psal.

Dalším místem, kde se Komenský ukrýval, byl Brandýs nad Orlicí – opět na panství Žerotínů. Zde se také v roce 1624 znovu oženil. V této době vznikají Komenského tzv. „útěšné spisy“ (NOVÁK, 1920). Jsou to spisy psané pro vlastní útěchu a útěchu všech, kteří ji v této době potřebovali. Byly to spisy Nedobytný hrad jméno Hospodinovo, O sirobě, Truchlivý. Poslední spis měl název Pres boží. (KOPECKÝ, 1957, str. 39)

V této době vychází v Amsterdamu mapa Moravy, jejímž autorem byl Komenský (poprvé byla tato mapa vydaná v roce 1624, některá literatura uvádí rok 1627). Mapa navazovala na sto let starou mapu Moravy, jejímž autorem byl Pavel Fabricius.

Komenského mapa byla mnohem kvalitnější, podrobnější, přesnější a správnější v názvosloví. Rám mapy měl rozměr 41 x 51 cm, měřítko obsahu mapy je asi 1:530 000. Na mapovém listu jsou zakresleny i oblasti sousedící s Moravou. Znázornění horských oblastí je tzv. kopečkovou metodou, tehdy v mapové tvorbě používanou. Pro lepší plasticitu Komenský použil stínování. Na horním okraji mapy jsou veduty měst Polné, Olomouce, Brna a Znojma. Název mapy a věnování mapy panu Ladislavu Velenovi ze Žerotína je psáno latinsky. Na dolním okraji listu je délkové měřítko a vysvětlivky použitých značek. Na mapě je vyznačeno okolo tisíce míst (sídla – města, vesnice, tvrze, zámky, lázně, mosty a jiné, pro orientaci důležité lokality). Asi 250 vesnic je zakresleno značkou, ale bez názvu. Poměrně přesně je zakreslena říční síť, jsou uvedeny i názvy toků, dále lesy a vinice.

Z obsahu věnování Ladislavu Velenovi lze poznat, jak získal Komenský materiál k vytvoření mapy. Píše, že Moravu nejednou „proputoval“, a o místech, která nenavštívil, se radil s lidmi, kteří místa znali. Dbal rovněž na správné vzdálenosti míst. Komenský používá české i německé názvy míst, „aby mapa byla k užítku lidem obojího jazyka.“

Pro svou kvalitu byla mapa v této době velmi žádaná, a proto došlo k četným jejím vydáním. Mapa je dokladem všestrannosti vzdělání a úrovně autora. (DRÁPELA, 1992)

V letech 1623 a 1625 vznikly dva Komenského spisy, které se řadí k vrcholům české básnické prózy. Je to Labyrint světa a ráj srdce (1623) a Hlubina bezpečnosti z roku 1625. (NOVÁK, 1920, s. 80) Komenský, zejména pod vlivem toho, že je ve své vlasti vyhnanecem, začal propadat bezútěšnosti a melancholii. Uvažoval o všem, co ho v životě potkalo, jak málo štěstí prožil a o co všechno přišel. Stále více se zabýval myšlenkou na to, že všechno, co člověk na světě prožívá, je pomíjivé. To, co dobrého na zemi člověk vykoná pro pozemské dobro, mu nepřináší mír a pokoj. Komenský znal nejen svůj osud, ale i osudy dalších vyhnanců, a to všechno ho vedlo k myšlence, že smysl má jedině víra v Boha. Rozhodl se své úvahy a myšlení vtělit do pozorování a líčení života různých společností (stavů), kam přenesl příhody a události, které zažil nejen on sám, ale i ti, se kterými se v životě setkal.

Dílo uspořádal do celků, které stojí vedle sebe - „Labyrintu světa“ a „ráje srdce“. Svět zde představil jako bídu a stesk, mámení, trápení a šalbu, které vedou k zoufalství. Naproti tomu je spokojený ten, kdo mimo světské trápení má ve svém srdci boha a je spokojený a šťastný.

Základem této myšlenky je cesta mladého muže za různými povoláními. Po Labyrintu světa muže doprovází Všudybud. Svět je vlastně město plné ulic, kde žijí různé stavy obyvatel. Vstoupit lze do stavů, které představují křesťané, učenci, soudci, vrchnost, úředníci, vojenský stav. Každý svůj stav vychvaluje, ale poutník vidí nedostatky a nakonec se vrací do ráje svého srdce, ke Kristu a Bohu. (NOVÁK, 1920, s. 40)

Podobný námět, který vznikl z poznání bídy světa a stesku, je i v díle Hlubina bezpečnosti, kdy opět jedině ve víře v Boha je naplnění štěstí lidí. Zajímavá je i myšlenka, která je v tomto díle obsažená, že člověk bývá sám sobě největší příčinou životních nesnází.

Z Brandýsa nad Orlicí odchází Komenský na různé cesty, aby hledal pro vyhnance místo, kam by mohli z Čech odejít. Do Lužice, do Polska, Holandska.

Komenský propadá mystice, proroctvím. Věří, že boží vůli nezjevovali jen apoštolové a proroci, ale že prorokovat mohou i jiní lidé. I Komenský sám vykládal nejrůznější prorocství, se kterými se setkal. (KOPECKÝ, 1957, s. 41)

Pobyt členů Jednoty bratrské byl však v Čechách stále obtížnější. Proto postupně odcházeli, především do Polska, do Lešna. Tam odešel v roce 1628 i Komenský. K jeho odchodu se váže známá pověst o tom, jak se loučí s vlastí, která se stala i námětem výtvarného ztvárnění.

2.6 Pobyt v polském Lešně a dalších zemích, pansofické a mírové snahy

V Lešně Komenský učil na bratrském gymnáziu, stal se tam i rektorem. V roce 1640 byl v Lešně zvolen biskupem Jednoty bratrské. Je známo, že se zde zabýval vznikem České didaktiky. Didaktice obecně přikládá Komenský velký význam. Její myšlenkou je náprava výchovy mládeže, kde by se mělo začít a pak nápravou všech věcí lidských skončit. Didaktika byla vlastně plánem Komenského na to, aby všechna mládež získala univerzální vzdělání. Byla i plánem na zlepšení výchovy mládeže. Podle Komenského by měla být mládež vedena v duchu Didaktiky, a tím by došlo k ucelení všeho lidského vědění. To byla myšlenka pansofická a Didaktika byla prvním pansofickým spisem Komenského. První verzi Didaktiky byla tzv. Didaktika česká, která obsahovala čtyři části: obecné základy pedagogiky, didaktiku a metodiku, teorii výchovy se zvláštním výkladem o kázni a školskou organizaci. (NOVÁK, 1920, s. 47)

Komenský svou Didaktiku psal s nadějí, že jednou bude obnovena česká státnost a církvev, exulanti že se vrátí do vlasti a obnova všeho že začne péčí o školy. Proto kromě Didaktiky ještě napsal spisek Navržení krátké o obnovení škol v království českém, jehož podtextem bylo to, co si Komenský uvědomoval, nedostatek škol a vzdělání.

Války ale mařily Komenského veškeré naděje, Česká didaktika zůstala v Lešně v rukopise a tiskem byla vydána až v roce 1849. Na Didaktice ale Komenský dále pracoval, přepracovával ji a přeložil do latiny. Vznikla tak *Didactica magna* – Velká didaktika, ve které píše, že nejen v jednom národě má být vzdělávána mládež, ale v kterémkoliv křesťanském království (NOVÁK, 1920, s. 48). Rukopis byl nakonec zařazen do souboru *Opera didactica omnia*, z roku 1657.

Další spisem, který je psán v naději, že se vyhnanci vrátí zpět do vlasti, byl *Oživlý Haggaeus*, kde Komenský poukazuje na příčiny porážky na Bílé hoře, podle něho to byly příčiny sociální, vznikající z poddanství lidu.

Spisem, který radil rodičům, jak vychovávat děti do šesti let života, je *Informatorium školy mateřské*. Je to vlastně rozumová výchova dětí před vstupem do školy. Této problematice se věnovalo i další dílo Komenského *Orbis pictus*. Toto dílo vyšlo roku 1633 německy, pak polsky, v Amsterdamu latinsky.

Komenský psal také učebnice. Byly určeny lešenskému gymnáziu – učebnice dějepisu, metafyziky a knihu *Fysika*, která byla dokončena v roce 1632. Komenský napsal i malou encyklopedii *Brána jazyků otevřená*, která byla vydána roku 1631. Jde o učebnici latiny, kde

Komenský spojil výuku jazyků s popisem živé a neživé přírody. Uvedl sem i otázku mravní, kulturní a náboženské. Pro snadnější vstup do Brány jazyků složil příručku s názvem Předbrání.

Komenský stále doufal ve změnu poměrů v Evropě. Uvažoval o pomoci českému národu právě přes nápravu věcí v Evropě.

Od pansofických prací se Komenský obrací k snahám mírovým. Chce sjednocení evangelických církví, jednotnou vědu, sjednocení teologie s filozofií. Jeho snahy měly velký ohlas. Odjel na pozvání do Anglie, kde v Londýně studoval filozofickou a přírodovědnou literaturu a psal již dříve zmiňovaný spis *Via Lucis* (Cesta světla). Podle Komenského má být ustaven sbor učených mužů každé země, Sbor světla, jehož sídlo bude v Londýně. Má být vytvořen umělý světový jazyk, a to tak, aby se slova kryla s pojmy. Sbor světla má pečovat o školství, má mít vzdělávací poslání.

Z Londýna odjel roku 1642 Komenský na pozvání švédského politika Louise De Geera do Švédska. Tady od něho žádají, aby pracoval ne na pansofických dílech, ale na dílech filologických. Měl zpracovat učebnice, které chtěl De Geer svým jménem věnovat Švédsku. Právě pro Geera Komenský zpracoval nejrozsáhlejší jazykovědný spis *Nejnovější metoda jazyků*. (POLIŠENSKÝ, 1987, s. 22-24)

Komenský se v roce 1648 vrátil zpět do Lešna. Zde mu zemřela po jeho příjezdu druhá manželka. Tuto rodinnou tragédii znásobila i tragédie historická. Čechy byly vyňaty z ustanovení Westfálského míru. Jednota bratrská se měla rozejít nebo spojit s jinými církvemi, měla rezignovat na vlastní představené a biskupy. Jako výraz lítosti nad těmito událostmi píše Komenský *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*, s odkazy světu a národu. Jednota bratrská se ale nerozešla. Vyhnanci se spolu s Komenským obrátili o pomoc k Uhrám. Komenský dostal pozvání do Blatného Potoka v Uhrách, aby tam reformoval školu. Žil tam čtyři roky a snažil se přenést na tamní národ myšlenky toho, co chystal pro svou zemi.

Zpět do Lešna se Komenský vrátil v roce 1654. Propukla ale Polsko – švédská válka. Švédský král Gustav pronikl do Polska bez většího odporu, vítal ho i Komenský a vyzval ho k mírnosti. Švédové nakonec ustoupili a v roce 1656 se polské vojsko zmocnilo Lešna, které vypálilo. Komenský přišel o majetek a o domov. Ztratil v ohni rukopisy děl, která psal čtyřicet let, ztratil díla teologická i filozofická. Didaktické spisy byly naštěstí zachráněny. Komenský odešel z vypáleného Lešna se zbylými spisy a se zbytkem rodiny se usadil v Nizozemsku. Jeho neštěstí otráslo všemi, kdo ho znali. Dostával pozvání k pobytu v Uhrách i v Anglii. On se ale usadil v nizozemském Amsterdamu, kde se mimo jiná témata znovu věnoval svému

pansofickému dílu. Za pobytu v Amsterdamu vznikl během roku 1657 soubor didaktických spisů nazvaný *Opera didactica omnia*.

Komenský se v Amsterdamu vrací k výkladům věštek. Zabývá se prorocstvími věštců, jejich věštby uvádí pod titulem *Lux in tenebris* (Světlo v temnotách). Setkává se s nepochopením, je zaplétán do polemik kolem mystiky této práce. Brání se a zdůvodňuje svou víru v prorocství.

Padesátá i šedesátá léta jsou pro Komenského plná polemických spisů, hlavně teologických, které mu ubírají sílu. Komenský se stará i o zbytek Jednoty bratrské, věří po jejím zániku v jednotnou církev, která by spojila lidstvo. Píše menší dílo, které je určené pro diplomaty, shromažďující se na mírových poradách v Bredě, kde se chystal smír mezi Anglií a Holandskem. Spis má název *Posel míru*. (KOPECKÝ, 1957, s. 83)

2.7 Komenského smrt, význam jeho života a díla

V závěru svého života je Komenský vyčerpaný rozsáhlostí své práce, ubývají mu síly. Stále sice ještě pracuje a doplňuje si své poznatky z různých oborů, ale je vyčerpáván polemikami a obhajobami svého díla a svých názorů, z nichž některé začínají být překonávány. Je konfrontován s názory teologů a filozofů novější doby. (KOPECKÝ, 1957, s. 84)

Své dílo Komenský obhajoval i v den své smrti. Zemřel 15. listopadu 1670 v Amsterdamu. Zapřísahal ještě svého syna a spolupracovníky, aby vydali jeho pansofické dílo. Pochován byl 22. listopadu 1670 ve valonském kostelíku v Naardenu. Jeho životu a dílu se do Holandska přijíždějí poklonit nejen Češi, ale i lidé z dalších zemí.

Odkaz Komenského života a díla můžeme shrnout do několika oblastí, kterých se jeho práce dotýká.

V oblasti filozofie – Komenský byl věřící člověk, byl to Český bratr, biskup Jednoty bratrské. Víra v Boha byla pro něho neměnná. V době společenských změn a vědeckých objevů hledal spojení mezi vírou a vědou, byl přesvědčen o tom, že víra a věda nemusí být v rozporu. Studoval nové vědní poznatky, své názory, chápání a tvrzení zakotvoval do vševědy, do pansofických snah, kvůli kterým se stětoval s představiteli nového myšlení, například s Descartem.

Mírové snahy byly oblastí, kde Komenský překročil hranici 17. století daleko do budoucnosti. Jeho mírové snahy o vytvoření světa bez válek, povýšení humanismu na prostředek k dosažení lepšího světa jsou dodnes uznávány jako program přesahující staletí.

Jeho plány na vytvoření „evropské vlasti“ bez zla válek, kdy všechny Evropany viděl jako „cestující na jedné lodi“, překročily dobu, ve které žil. Jeho projekt Obecná porada o nápravě věcí lidských byla, mimo jiné, hledáním způsobu, jak v míru zorganizovat svět. Komenský věřil, že míru lze dosáhnout přes vzdělanost, což byla na tehdejší dobu, často ještě vězící ve středověku, moderní myšlenka.

V oblasti pedagogiky je Komenský považován za klasika. V pedagogice byl uznávaný v době, ve které žil a je uznávaný i dnes. Je ceněn jako reformátor výuky i výchovy. Jeho Didaktika, Informatorium školy mateřské, Brána jazyků a Orbis pictus jsou díla sloužící k návodům pro práci pedagogů. Ve filologii se Komenský pokoušel o reformu výuky jazyků, jeho filologické práce jsou dodnes předmětem zkoumání. Jeho zamyšlení se nad tím, jak lépe a snadněji naučit jazyk byly ve svém pojetí moderní a přesáhly dobu, ve které byly napsány.

Teologie Komenského je spjata zejména s Jednotou bratrskou. Ani vlivem vyvíjejícího se moderního světového dění v době, kdy žil, nezakolísal ve víře v Boha. Napsal: „Kdyby se mne někdo na teologii ptal, uchopím Bibli a celý srdcem a ústy řeknu: věřím všemu, co je napsáno v této knize. Chtěl-li by někdo určitějšího vyznání mé víry, uvedu apoštolské.“ (NOVÁK, 1920, s. 682)

Komenského význam národní spočívá především v jeho snahách, aby vším, co vytvořil, prospěl českému národu. Po celou dobu vyhnanství věřil, že český národ čeká lepší budoucnost. Ve víře v národ, který nezahyne, byl oporou pro tisíce pobělohorských vyhnanců. O Komenského vlastenectví a národním významu svědčí slova, která se nejčastěji citují z jeho Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské: „Věřím i já Bohu, že po přejití vichřice hněvu, vlada věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český...“

3 Komenský jako pedagogický myslitel

3.1 Počátky Komenského pedagogické tvorby, názorů na výchovu a vzdělání, na vzdělanost lidstva

Pedagogické spisy jsou jedněmi z nejvýznamnějších Komenského prací. Už v době svých studií, především v Heidelbergu a Herbornu si Komenský uvědomoval zaostalost prostředí v českých zemích, odkud přišel studovat na těchto významných německých univerzitách. Propastný rozdíl viděl především v tehdejšímu stavu školství, kde chyběl jeho základní systém, metody výuky, vzdělání učitelé, a kde způsoby výchovy i vzdělání nepřinášely výsledky v podobě zkulturnění společnosti a celkové vzdělanosti nejen mládeže, ale celého českého národa. O stavu českého školství napsal: „Co pěkně povlovně v lidskou mysl uvedeno jako penžlíkem vymalováno býti mohlo, to se do nich násilně tisklo a tlačilo, nýbrž tlouklo a hmoždilo. Co světla a zřejmě, jako z vyloupené skořepiny jádro, před oči se stavěti mohlo, to se tvrdě, zatemněle, a zamotaně jako v pohádkách nějakých přednášelo.“ (NOVÁK, 1920, s. 8). Těmito slovy charakterizoval Komenský stav českého školství. Začal uvažovat o tom, jak pomoci tento neutěšený stav změnit.

V Herbornu se seznámil, kromě jiných vědeckých prací, se spisem Wolfganga Ratkeho Memoriál. Spis tohoto didaktika pocházel z roku 1612 a Ratke v něm požadoval, aby se na školách vyučovalo nejen latině, ale aby se zřizovaly i školy, kde by vyučovacím jazykem byl jazyk mateřský. Mateřským jazykem se podle tohoto didaktika mělo vyučovat všem uměním a vědám. (NOVÁK, 1920, s. 32).

Za zmínku také stojí, že je ve spise doporučováno všimnout si i „mladistvé mysli a být k ní ohledný“. Toho že se dosáhne odstraněním současných nedostatků škol – bezduchého memorování nepochopených pravidel a vět, různých nesouhlasných učebnic a donucování žáků k učení tělesnými tresty, jež budí nechuť a odpor. Podle Ratkeho mělo být všechno podle metody přírody, všechno bez nucení, nic nového před bezpečným poznáním předešlého, všechno indukci a pokusem, vzdělání poskytnout veškeré mládeži. (KOPECKÝ, 1957, s. 33)

Nebyl to ale jen W. Ratke, který Komenského ovlivnil svým pohledem na vzdělání a výchovu. Byli to i další učenci, jako profesor hebrejštiny Helvig, nebo profesor matematiky Jung a další. Novodobé, na tehdejší dobu moderní názory vyhledával Komenský při přednáškách na univerzitách, v knihovnách a při debatách s učenci tehdejší doby. Začal se i intenzivně zabývat myšlenkami, zda by nebylo možné vzdělaností spojit lidstvo a všenápravou spolu se vzdělaností změnit svět. Nechtěl usilovat pouze o vzdělanost, jako cíl si vytkl – prostřednictvím vzdělanosti dosáhnout nápravy světa.

Těmito myšlenkami se Komenský od svých předchůdců lišil. Zabýval se i problematikou obsahu vzdělání, které by si lidstvo mělo osvojit. Tak vznikla Komenského Pansofie, vševěda, která dávala na tyto otázky odpověď. Měla být zvládnuta celá věda, která obsáhla dobu do 17. století. Na základě vědeckých poznatků, zákonů přírody a zeměpisných objevů měl být vytvořen obraz světa. „Všechno mělo být učeno celistvě, ne kouskovitě a částečně, ne povrchně a zdánlivě, ale pevně a věcně, ne trpce a nuceně, ale mírně, lahodně a trvale.“ (POLIŠENSKÝ, 1987, s. 39) Vševěda měla být založena na dokonalém rozumu, dokonalé řeči a dokonalém jednání. Vzdělání mělo vést od vševědění k všenápravě.

Komenský odpovídal svým pedagogickým dílem na otázky – kdo má být vzdělán, v čem, jakým způsobem a kde. Ve svých pedagogických dílech, především pak v Didaktice stanovil cíle vzdělání, složky vzdělání, obsah vzdělání, organizaci vyučování a metody učení.

Celá tato složitá problematika dokládá, že můžeme o Komenském hovořit jako o zakladateli pedagogické vědy.

3.2 První teoretický pedagogický systém Komenského

Jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole, studoval Komenský díla humanistů, filozofů a vědců, kteří se zabývali vzděláním a výchovou. Byl však prvním, kdo vytvořil ucelený pedagogický systém a stal se tak jedním ze světově uznávaných pedagogických myslitelů.

Komenského snaha, dát všem věcem, myšlenkám, teoriím a názorům systém a řád, pocházela z učení Jednoty bratrské, ve které nejen, „... církevní řád, nýbrž i celý životní řád jejich příslušníků vynikal harmoničností a spořádaností.“ (KOPECKÝ, 1957, s. 43). Mottem Komenského při tvorbě pedagogického systému byla idea, že řád je duší všech věcí.

Využití studiem a styky s významnými učiteli té doby získaných znalostí, v každé práci zakotvený systém a řád, touha pomoci českému národu k dosažení vzdělanosti a také zkušenosti získané z učitelské práce na školách, kde vyučoval, byly předpokladem ke vzniku pedagogických děl, opřených o znalosti tělesného a duševního vývoje dětí a mládeže.

Vrcholem této práce byla Didaktika, psaná v letech 1628 až 1632, jejíž rukopis vlastní Národní muzeum v Praze. Didaktika jako součást pedagogiky se zabývá teorií výchovy a vyučování. Komenský ve své Didaktice z cíle výchovy vycházel. Vycházel ale také z myšlenky, že k dosažení cíle výchovy musí být člověk vzděláván. Vědomosti samy o sobě nemohou stačit, mládež musí být současně s jejich získáváním i vychovávána. Svědčí o tom

Komenského slova: „K čemu je škola, nezbavuje-li nectností, (duševní nečistoty).“ (KOPECKÝ, 1957, s. 135).

Komenského Didaktika má třicet kapitol a je rozdělena do čtyř částí, které obsahují pedagogiku obecnou a zvláštní, vedení mládeže a organizaci školství. Komenský v ní píše: „Didaktika je umění umělého vyučování. Kterak by totiž člověk, dřív než na těle vzroste a stav svůj začne, všemu tomu, což ku potřebě a ozdobám přítomného a budoucího života přináleží, šťastně snadně, plně vyučen a tak potěšeně k životu obojímu nastrojen býti mohl.“ (NOVÁK, 1920, s. 113).

Pečlivě promyšlený spis Didaktika česká byl určen především českému národu. Velká didaktika pak byla o výchově a vzdělávání mládeže obecně, kteréhokoliv národa. Dalším spisem byla Vševýchova, kde se Komenský opět zabýval soustavou pedagogiky. Byla v ní ale i široká koncepce všenápravy. Didaktika je o vzdělání a výchově mládeže, tedy o věku, kdy má mládež navštěvovat školu. Vševýchova rozšiřuje vzdělání na celý život člověka. Podle Komenského je vlastně celý život školou, školou je i mužnost a stáří až po smrt. Stupně vzdělávání, které se týkaly mládeže, tedy Komenský rozšířil na „školy“, které měly v přeneseném smyslu slova naplňovat jeho představu o tom, že vzdělávání má být celoživotní.

Po období narození, dětství, chlapectví, jinošství a mladosti, což představovala škola mateřská (v rodině), školy obecné, latinské a poslední stupeň akademie, to měl být „mužný věk“, kam patřila skupina těch, kteří začínali uskutečňovat své životní povolání, svou práci a učili se dobře žít. Škola stáří pak byla „školou“, kdy měl člověk dobře prožívat zbytek života.

Pokud jde o cíle a obsah vzdělávání mládeže byl si Komenský vědom toho, že nestačí, aby se na prvním stupni škol učili žáci číst, psát a počítat a na dalších stupních pak latině a základům sedmi svobodných umění. Jeho představou bylo, aby všichni, kdo vzdělání absolvují, znali nejen základy, ale i příčiny a cíle všeho, co je obklopuje. V České didaktice jsou v X. kapitole zmíněny vědy, které by měli žáci poznat, a to ve vztahu, zda zkoumají podstatu věcí (např. fyzika), zda zkoumají a popisují stav a rozdíly – aritmetika, geometrie, chronologie, optika, mechanika, muzika, astronomie, historie. Další byly zaměřené na ctnost, pobožnost a výmluvnost. Soustavu poznatků, protože se poznávání cyklicky opakovalo a prohlubovalo měla mít mládež ucelenou a zažitou.

Jak už bylo konstatováno – vzdělávání mělo začít v předškolním věku – tam měl být základ rozumové a mravní výchovy. Děti měly být podle Komenského vedeny k základnímu poznávání věcí a vychovávány v mravech a ctnostech.

V obecné škole se mělo rozšiřovat poznávání věcí, věci se měly pojmenovávat v mateřském jazyku. Žáci se, kromě psaní, čtení a počítání, měli naučit chápat a rozumět běžným událostem.

V latinské škole se pak poznání věcí prohlubovalo a upevňovalo, vyučovalo se v latinském jazyce.

Na akademii tvořilo obsah vzdělání sedm svobodných umění. Po absolvování tohoto vzdělání doporučoval Komenský cestovat, aby se prakticky doplnil teoretický obsah vzdělání.

Školní výuku Komenský zorganizoval ve třídách, ve vyučovacích hodinách a určil pravidla vyučování. Pro jednotlivé typy škol začal psát Komenský učebnice. Každá třída měla mít svou učebnici, která měla obsahovat vše, co se v tom roce mají žáci naučit. Docházka do školy měla začít v šesti letech.

O žácích, o jejich chování a zvláštěnostech psal Komenský ve XII. kapitole Velké didaktiky. Žáky podle jejich duševních schopností rozdělil do šesti stupňů: první stupeň - žáci bystří, chtiví a povolní, nade všechny vůbec nejschopnější ke studiím, druhý stupeň žáci vtipní, avšak váhaví, ale přece poslušní, třetí stupeň žáci vtipní a učenliví, ale zatvrzelí, kteří jsou ve školách nenáviděni, obyčejně se považují za ztraceny a přece z takových bývají nejznamenitější mužové, jsou-li řádně vzděláváni, čtvrtý stupeň jsou žáci povolní a chtiví učení, ale zdlouhaví a těžkopádní, kterým pomáháme a všude je snášíme, pátý stupeň - žáci tupí a liknaví, u kterých je potřeba velké trpělivosti, šestý stupeň - žáci tupí a zároveň povahy pokroucené a vzpurné, nesmíme nad nimi zoufat, musíme hledět, aby se aspoň vzpurnost dala odstranit. (POLIŠENSKÝ, 1987, s. 69 - 70).

Komenského představa o učitelích je uvedena v jeho Vševýchově. Je to obraz učitele jako „všeučitele“, člověka „vševědného“, který umí lidi vzdělat ve všem, co přivádí k dokonalosti lidskou přirozenost, aby se lidé stali všestranně dokonalými. Komenský v Pampedii, kapitola VII, uvádí pro učitele tři podmínky: má být takový, jakými má učinit jiné, má znát způsoby, jak jiné takovými učinit, má být horlivý ve svém díle, aby stačil, uměl a chtěl utvářet vševědy.

Nedostatek vhodných vyučovacích metod patřil k nejvýznamnějším nedostatkům škol Komenského doby. Komenský má termínem metoda na mysli celkové pojetí výchovné a vzdělávací práce. V dnešním pojetí má vyučovací metoda užší význam, znamená metodu práce, které se používá ve vyučovacím procesu, například metoda rozhovoru, výklad učiva, exkurze apod.

Komenský v úvahách o metodě vychází z průměru žactva: „...myslí lidské nejdokonalejší lék bude metoda taková, kterou by excesy i defekty nadání temperovány byly,

aby se všecko okolo centra pořádalo a v harmonii pěknou uvodilo. Protož tato naše metoda na prostřední hlavy strojena a jakýchž vždy nejvíce jest. Subtilnější, poněvadž zdržování potřebují, aby se před časem nevytáhly, budou tu míti brzdu, vedle jiných povlovně vedeni jsouce, tupějším pak, musejí-li vedle oněch dvojích popínati, netřeba se báti ztřeštění, protože tvrdší majíce mozek, tvrdší práci, bez ublížení sobě, sněsti mohou.“ (Česká didaktika, kap. XII)

Za jeden ze znaků metody Komenského považuje řád a jeho přirozenost. Řád souvisí s rozvržením času, učiva a postupu. Podstata porozumění pojímám je v rozumových schopnostech žáků (úsuděk, paměť), v povaze předmětů, které žák poznává a ve způsobu, jakým je poznává. Čas je vymezen délkou studia a množstvím rozsahu všeho vědění. Čas určený k získávání poznatků má být rozdělen na léta, měsíce, dny a hodiny, určené pro vzdělanost.

Všechno, čemu se žák učí, se má žákům podávat podle stupně jejich rozumového vývoje. K učení musí být žákům vytvořeny podmínky a o učení musí být u dětí vzbuzen zájem. Zde hrají významnou úlohu rodiče.

Poznávání věcí a jejich objasňování má být doplňováno příklady. Postupovat se má od jednoduchého k složitému, od snadného k nesnadnému. Všechno, co má žák poznat, by měl poznávat všemi smysly. V Analytické didaktice Komenského uvádí, že věci mají být poznávány rozebíráním, skládáním a srovnáváním s jinými. Metoda je trojí – analytická, syntetická a synkritická. (KOPECKÝ, 1957, s. 193)

Učení má být podle Komenského založeno na pochopení a na porozumění. Znalost všeho má vycházet z přemýšlení žáků, z úsudku a poznání. Získané znalosti si mají žáci upevňovat opakováním.

Komenský také uvádí pravidlo, že vždy by se nejdříve měla ukončit jedna věc, ve které jsou žáci vzděláváni, pak přikročit k druhé. Rozmělněnost několika věcí je žákům na škodu. Pro vnímání všemi smysly jsou důležité vyučovací pomůcky, knihy, učebnice. Metoda je podle Komenského jedna, cest je k dosažení výsledku mnoho.

Komenský se ve svém pedagogickém díle opakovaně vracel k tomu, že má-li být dosaženo úrovně vzdělanosti, musí se tak stát zavedením všeobecné docházky do školy. V Didaktice napsal: „... v každé dobře spořádané obci buďže jest město, městečko nebo ves, má býti škola, do níž by mládež všecka k cvičení oddávána a tak pospolu vedena byla.“ (Didaktika, kap. VIII) Komenského jsou i slova - „...škola mateřská je v každém domě, škola obecná v každém městě, městečku nebo vsi bez výjimky, latinská v každém větším městě, akademie je v každé zemi.“ (KOPECKÝ, 1957, s. 221-222)

Při řešení této problematiky došel Komenský k poznatku, že škola nemůže být záležitostí soukromou, vzdělání by se tak nemuselo dostat k lidem, kteří si je pro svou chudobu nemohou dovolit. Často vynikající nadání chudých dětí by zůstávalo nevyužito. Soukromou věcí nemůže být podle Komenského zřizování škol, jejich vybavení, zajištění učitelů, knih a školních pomůcek k výuce, dohled nad docházkou do školy.

Tyto praktické záležitosti organizace a správy škol a jejich řízení by měly být dle Komenského dány do péče obcí, církve a vrchnosti. Tyto subjekty nabádal ke zřizování škol, kde se v jejich péči dostane vzdělání všem bez rozdílu, aby tak bylo odstraněno největší zlo, kterým je nedostatek vzdělanosti.

Ve svém spise Navržení krátké o obnovení škol v království českém, psaném v naději, že nastane obrat v životě českého národa po době temna, napsal o tom, že na existenci škol se mají odevzdat důchody jezuitské a klášterní, po vesnicích se má na školy vybírat a učitelům že je třeba opatřit přiměřené důchody.

Zajišťováním nákladů na učitele pověřil Komenský hlavně vrchnost, která je povinna zajistit, aby se lid, který je jí svěřen, vzdělával. Problémem pro vrchnost nemá být ani vystavění menšího stavení – to se týkalo obecných škol, školy latinské a akademie už zpravidla budovy měly, protože byly zajišťovány financemi, např. z klášterních důchodů. Největším problémem podle Komenského („sukem“) mělo být zajištění knih. Komenský jako svůj vklad školám nabídl sepsání knih podle „metody přírody spořádané“ (KOPECKÝ, 1957, s. 245). Rodičům malých dětí nabídl ke vzdělávání své dílo Informatorium školy mateřské.

V obecné škole se platit nemělo. Na akademii měli mít chudí studenti zadarmo stravu, byt a šaty. Na chudé studenty se měly mezi majetnými organizovat sbírky. Komenský také nabádal, aby se majetní postarali o sirotky, aby si je vzali do svých rodin a umožnili jim vzdělání. Těm dětem, které zůstanou bez pomoci, aby pomohla obec, do které patří.

V každé obci měl být registr těch, kdo navštěvují školu. Obce by měly školy spravovat. Na školy ve městech měl dohlížet po stránce pedagogické i jejich hmotné zajištěnosti nejvyšší školní dozorce.

Komenský si všímal i role vedoucího pracovníka školy, tj. ředitele, který měl být vzorem ctností a autoritou, jak pro veřejnost, tak pro učitele i žáky.

Správa a řízení školy měla být podle Komenského „... hodinovým strojem, kde všechna kolečka spolupůsobí při pohybu.“ (KOPECKÝ, 1957, s. 250)

Tato kapitola mé bakalářské práce se zabývala významnými díly, myšlenkami a názory Komenského jako pedagogického myslitele. Jeho pedagogická díla uvedená v bakalářské práci a mnohá další, která psal o výchově a vzdělání, jsou dokladem toho, že

Komenský svým dílem předstihl dobu, ve které žil. Jeho myšlenky a názory působí tak, jakoby patřily k aktuální problematice současné pedagogiky a psychologie. Při studiu všeho toho, co dokázal, si uvědomujeme, zda při hledání největšího z Čechů, to není právě Komenský, který jako Čech dal mnoho nejen svému národu, ale i světu.

4 Rozbor a výklad děl J. A. Komenského

4.1 Informatorium školy mateřské

Po prostudování literatury o J. A. Komenském a po seznámení se s některými jeho spisy – seznam je součástí mé bakalářské práce – já osobně považuji za jedno z nejpůsobivějších, nejvýstižnějších a nejsrozumitelnějších děl Komenského – Informatorium školy mateřské. Je to dílo, které předstihlo dobu, ve které vzniklo, svým pojetím výchovy a vzdělávání dětí od nejtělejšího věku, až po jejich vstup do školy.

Před svým studiem na Pedagogické fakultě UP jsem vystudovala střední pedagogickou školu se záměrem věnovat se předškolní výchově a vzdělávání dětí předškolního věku. Informatorium školy mateřské na mě zapůsobilo svými odpověďmi na otázky, které si většina pedagogů klade. Staletí této problematice totiž neubrala na aktuálnosti. Jsou to otázky po smyslu výchovy a vzdělávání věkově nejmladších dětí, otázky po způsobu, jakým tyto děti vychovávat a vzdělávat a otázky, které se váží k cíli této výchovy a vzdělávání.

V dnešní době existuje nepřehledné množství literatury pro pedagogy, rodiče, vychovatele, veřejnost, literatury odborné i populární, popisující, jak vychovávat a vzdělávat děti nejmladšího věku v rodinách, v kolektivech, o tom, jak mají tento úkol naplňovat rodiče, prarodiče, pedagogové i společnost. I přes tři staletí starý spis Komenského, poznamenaný dobou, dává odpovědi na otázky po smyslu výchovy a vzdělávání nejmladších dětí. Vybrala jsem několik aspektů tohoto díla, to, čím se podle mě toto dílo vyznačuje.

Prvním aspektem je snaha tímto dílem prospět – dětem, rodičům, národu. A to za všech okolností, které byly pro Komenského nepříznivé, vyhnanství, ztráta vlastních dětí, domova. Už v době svých studií si pokládal jako mladý student otázku po smyslu svého vzdělávání a jako svůj cíl si vytkl – prospět zemi, ve které se narodil a jejímuž prospěchu chtěl zasvětit svůj život, zemi, o jejíž osud se obával, ale v jejíž budoucnost věřil.

Druhým aspektem je naléhavost. Ta znamená nečekat, ale začít u těch, kterým bude patřit budoucnost. Komenský věřil, že se podaří pro Čechy získat svobodu, především náboženskou, dosáhnout uvolnění z katolizace. Doufal, že se do Čech budou moci vrátit emigranti, kteří z nich byli násilně vyhnáni pro svou víru a tato elita národa že se začne zabývat především vzděláváním mládeže. Komenský svého čtenáře naléhavě upozorňuje na nutnost začít výchovu a vzdělávání od počátku, od nejtělejšího mládí, protože: „Nejpřednější stráž lidského pokolení v kolíbce jest. Protože na začátku záleží všechno, k dobrému i zlému.

Kam jak co jít začne, tam tak jde: za hlavou tělo za ojem vůz. A nejsnáze jest začít na počátku, jinde těžko.“ (REJCHRTOVÁ, 1992 s. 41)

Třetím aspektem jeho díla je laskavost. S tou jsou ve spise podávány rodičům doporučení, s laskavostí se Komenský obrací k matkám, k otcům. Laskavě o dětech hovoří, laskavě děti oslovuje. Na dobu, ve které byl spis psán je tento aspekt něčím, co se od končícího středověku a počátku osvícenství, výrazně liší. Doba, ve které Komenský tvořil, nebyla totiž příliš laskavá k dětem, ani k lidem dospělým, byla to doba tvrdá i hrubá. Proto laskavá slova Komenského o dětech „... že dítky nejdražší boží dar a klénot ... jsou“ působí na tehdejší dobu až neskutečně. (REJCHRTOVÁ, 1992, s. 43). Laskavá jsou i Komenského slova k rodičům, především k matkám, které nabádá k výchově láskou, protože podle něho je mateřská láska a péče pro dítě nenahraditelná. Téma laskavosti prostupuje celým Informatoriem. Dokazují to často i zdobně slova, kterými Komenský vystihuje lásku k těm nejmladším – jako například – outlého tělíčka teplem opatřiti, pacholátka, veršičky, kolíbání, konoušení a laskání, ovečky, vozičky, malé titěrky dětem k hraní, sukničky a kožíšky k oblečení. Laskavostí a dobrem spis Informatorium vychovává.

Čtvrtým aspektem díla je zkušenost. Komenský, vědec významného jména, který se pohyboval ve světě filozofů, filozofických směrů a teologických bádání rozuměl dobře nejmladšímu věku a uměl se do něho vcítit. Dokázal pojmenovat to, co je pro dítě prospěšné a dobré. Prošel zkušeností při výchově vlastních dětí, pak vychovával jako učitel a kněz. Tyto své zkušenosti zúročil v Informatoriu.

Informatorium provází i další aspekt, kterým je optimismus. Z celého tohoto díla vyplývá, že Komenský byl přesvědčen o správnosti svých názorů na výchovu a vzdělávání nejmladších dětí a že věřil tomu, že když budou všichni postupovat podle jeho doporučení, dostaví se výsledek v podobě dobře rozumově připraveného dítěte na školní docházku, dítěte vychovaného, ze kterého budou mít radost jeho nejbližší a všichni ostatní, kteří dítě obklopují. Nabádal rodiče, aby na výchovu a vzdělávání hleděli s optimismem a aby přijali myšlenku, že dnes malé dítě je budoucí dospělý příslušník národa, který v životě něco dokáže. V duchu Komenského slov „... nehleď na to, co jsou nyní, než co býti mají, a uhlédáš, důstojnost jejich.“ (REJCHRTOVÁ, 1992, s. 44)

Zaujala mě slova předního literárního historika J. Jakubce z roku 1929, který o Informatoriu píše „... milouká nepřekonatelná knížka, v níž se snoubí Komenského něžná láska k dětem se zbožností, mravním úsilím a bystrostí, jak se mají vpravovat útlým duším dětským počátky rozličných poznání zároveň s činným, ctnostným a zbožným životem.“ (REJCHTOVÁ, 1992, s. 34)

Komenský začal Informatorium psát někdy kolem roku 1628 (NOVÁK, 1920, s. 155). Své dílo uvedl slovy: „Pořádná a zřetelná zpráva, která rodičové pobožní, i sami, i skrze chůvy, pěstouny a jiné pomocníky své, nejdrážší svůj klénot, dítky své milé, v prvním jejich a počátečním věku rozumně a počestně k slávě Bohu, sobě ku potěšení, dítkám pak svým na spasení vésti a cvičiti mají.“ (REJCHRTOVÁ, 1992, s. 37)

Dílo bylo původně určeno českému národu, bylo napsáno v češtině. Když Komenský ztratil naději na návrat do své vlasti, přeložil dílo do němčiny. Bylo přeloženo také do polštiny a v roce 1653 do latiny. Prvního většího ocenění se této práci dostalo až v 19. století, kdy se uvažovalo o veřejné péči o děti, jejichž rodiče byli zaměstnáni. (KOPECKÝ., 1957, s. 50). Spis má dvanáct kapitol. V další své části práce uvádím myšlenky, které mě zaujaly a pokládám je za důležité.

- Děti jsou rodičům svěřeny Bohem, jsou jejich klenotem, který je potřeba vést a vzdělávat.
- Jsou dalším pokolením, které bude spravovat svět.
- Protože je člověk stvořen k vyšším věcem, neměli by se rodiče u dítěte starat jen o to, aby tělesně prospívalo, ale aby umělo ve svém životě jednat moudře, rozumně a užitečně.
- Mládež má být vedena k víře a pobožnosti, k mravům, ctnostem, ke znalostem jazyků a moudrosti.
- Mládež nemůže být bez systematického vedení ani v prvních letech života. Rodiče s dětmi mají mluvit, všechno jim vysvětlovat.
- Učení dětí má začít po narození. Do věku šesti let se mají naučit zbožnosti, střídmosti, slušnosti, šetrnosti, pravdomluvnosti, poctivosti, pracovitosti, mají umět mluvit i mlčet, mají se učit trpělivosti, ustupování, ochotě pomoci starším, mají být zdvořilé.
- Do šesti let by měly děti znát přírodní živly, některé rostliny a živočichy, poznat Slunce, Měsíc, hvězdy.
- Děti mají vědět, kde se narodily a kde bydlí. Mají si pamatovat věci, které prožily dříve, mají vědět, co je hodina, den, rok, noc, týden, měsíc, čtvero ročních období.
- Mají vědět, kdo stojí v čele obce.
- Mají vědět, co je mnoho, málo, umět počítat do dvaceti, vědět, co je lichý, sudý, malý, dlouhý, krátký, vysoký, široký, úzký.

- Mají umět zazpívat písničku, v gramatice se naučit jadrně a srozumitelně vyslovovat, v rétorice znát gesta, umět je imitovat, z oblasti poetiky zrecitovat krátký verš z paměti.
- V prvních šesti letech života má být dítě cvičeno v rozumnosti, v pracech a uměních, v řeči, v mravech a ctnostech a pobožnosti.
- Vzdělávání se má odbývat s vědomím různého chápání a vývoje dětí.

Všechno, co je uvedeno v jednotlivých kapitolách, co má dítě zvládnout po dobu šesti let, má být dítěti podáváno pomalu, nenásilně, postupovat se má od jednoduchého k složitějšímu, od názorného k abstraktnějšímu, na příkladech, mírně a bez nátlaku, příležitostně, ale zcela vědomě a soustavně, přiměřeně ke schopnostem a individuálním zvláštnostem, protože ne všechny děti se vyvíjejí stejně.

Zaujala mě zejména poslední, dvanáctá kapitola Informatoria. Pojednává o přípravě mládeže na další stupeň vzdělávání, na vstup do obecné školy. Komenský doporučuje, aby dítě bylo na školu vědomě připravováno. Docházku do školy doporučuje zahájit v šesti letech, jinak by se období vzdělávání, které bylo sice doma volnější, ale mělo svůj obsah, náplň a posloupnost, přerušilo. Kdyby dítě dále ve vzdělávání nepokračovalo, hrozí, že by se naučilo zahálet a mnoho z toho, co získalo, by zapomnělo. Komenský ale přiléhavým vyjádřením doporučuje zvážit, zda je nástup v šesti letech vhodný pro všechny děti bez rozdílu. Doporučuje, poradit se s „preceptory“ nebo „efory“, protože i „...strom některý hned z jara ovoce nese, jiný v létě, jiný ku podzimku...“ (REJCHRTOVÁ, 1992, s. 122) Do školy má nastoupit podle Komenského ten, kdo umí to, co se v mateřské škole naučil a všemu tomu rozumí. Z této kapitoly je patrné i to, že při vstupu do obecné školy klade Komenský velký důraz na osobnost učitele, na jeho vztah k dětem, na jeho přívětivost a laskavost.

V závěru spisu je uveden Příklad „O rozumném mládeže cvičení v pobožnosti“, který měl sloužit k náboženské výchově dětí. Odpověď na šestou otázku tohoto Příkladu, podle mě, poněkud nekoresponduje s Komenského laskavým pojetím všeho, co dítě obklopuje. Je spíše výrazem přísné poslušnosti k Bohu a rodičům. Nic to ale nemění na charakteristice tohoto spisu, který hledá způsob, jak co nejlépe vychovat a vzdělat nejmenší děti. (REJCHRTOVÁ, 1992, s. 129)

4.2 Labyrint světa a ráj srdce

Druhým literárním dílem Komenského, jehož rozboru jsem se v této kapitole věnovala, je Labyrint světa a ráj srdce. Jde o dílo, jehož první varianta rukopisu vznikla již v roce 1623. Komenský tento spis začal tvořit během svého čtyřletého pobytu v Brandýse nad Orlicí, kde žil pod ochranou Karla staršího ze Žerotína, kterému také tuto svou práci věnoval. Během brandýsského období nedosáhlo dílo konečné podoby, Komenský je dále doplňoval a upravoval, například při svém pobytu v polském městě Lešně připsal další kapitoly. Spis se šířil nejdříve v opisech, tištěný vyšel až o osm let později, v roce 1631.

Labyrint světa a ráj srdce je především alegorické dílo, ve kterém Komenský zpodobňuje tehdejší společnost a kde poutník hledá a nakonec nachází smysl svého života. Osoby, předměty a děje spisu mají kromě svého vlastního významu také význam přenesený, symbolický. „Je to próza ukazující na skutečného básníka a přitom je všude tolik pravdy životní, že spisovatel právem může tvrdit, co podává, že je sama skutečnost bez nadsázky.“ (NOVÁK, 1920, s. 76)

Ke vzniku díla uvádí literatura (NOVÁK, 1920, s. 39-40), že Komenský byl také čtenářem spisů luteránského kazatele, spisovatele a matematika Jana Valentina Andreae. Jeho spisy četl už v roce 1617, s Andreaem se přátelil a dopisoval si s ním. Andreae hodně cestoval, byl to pozorovatel a posuzovatel života, který poznával nepravosti, nedostatky a úpadek společnosti i církve a poukazoval na ně satirou a vtipem. Byl ale spíše pesimistou, často dospíval k poznání nicotnosti všeho. Chtěl působit spíš v říši boží než lidské. Komenský si při psaní Labyrintu světa a ráje srdce vzal vzor právě z Andreaeova spisu *Peregrini in patria erroes* – Poutníkově bloudění po vlasti – což byly výjevy ze života jednotlivých stavů společnosti. Komenský ale byl na rozdíl od tohoto svého přítele pesimisty větším životním optimistou.

V díle Komenský popisuje putování poutníka, v jehož osudu a chování můžeme najít jeho vlastní zkušenosti, osud i příběhy. Poutník, člověk tehdejší doby, putuje městem s hradbami, ulicemi, náměstími. Půdorys města Komenský dokonce i nakreslil. Do tohoto města lidé vstupují Branou života a Branou rozchodu se obracejí do šesti ulic, které symbolizují jednotlivé stavy společnosti – stav domovní, řemeslnický, úřednický, vrchnostenský, duchovní, válečnický, stav filozofů a vědců, stav lékařský a další. Poutníka na cestě městem, které symbolizuje život, a ve kterém si poutník (člověk) má vybrat svůj životní cíl a smysl života, doprovázejí průvodci – Všeživý Všudybud a Mámení. Poutníkovi nasazují brýle „mámení“ se skly „domnění“ a z rohoviny zvané Zvyk. Brýle byly ale nasazeny křivě,

poutník se tak mohl dívat i očima bez brýlí. Průvodci vychvalovali jednotlivé stavy, ale poutník viděl všechnu lidskou bídu, faleš, závist, mamonářství, rozmařilost vrchnosti i církve a ubohost chudých, nesnášenlivost stavů a zneužívání moci. Řešením všeho nebyla ani návštěva hradu královny Moudrosti, ani hradu Štěstí. „Tisíckrát umřítí volím, nežli tu býti“ volá poutník nad marností světa, lidského života, který nemá smysl, nad lží, ukrutností a zlem. (KOMENSKÝ, 2009, s. 132)

V třicáté sedmé kapitole slyší poutník tato slova: „Navrať se odkuds vyšel, do domu srdce svého a zavři po sobě dveře.“ Poutníka osloví Kristus a ukáže mu pravý smysl života. Ten je ve víře v Boha, v učení Ježíše Krista. Vystihující kapitolou této části díla je, podle mého mínění, kapitola třicátá devátá, ve které Kristus rozebírá vše, s čím se poutník na své pouti setkal. Kristus mu sdělí, že ho vedl cestami, na kterých si měl uvědomit, že jedině Kristovo učení a víra v něho mu dá potěšení a pokoj, uspokojení z práce i z života. Jako příklad uvádí Kristus činnost některých stavů, mimo jiné například učenců a dává mu ponaučení, že místo mnoha knih v bibliotékách mu doporučuje Bibli. Poučuje poutníka, že jeho gramatikou mají být právě slova Bible, dialektikou víra v tato slova, rétorikou modlitby, fyzikou skutků rozjímání, metafyzikou potěšení z věcí věčných, matematikou dobrodiní proti nevděčnosti světa, etikou láska, která bude dávat všemu pravidla. Podobně jsou rozebírány jiné stavy, jako je lékařství, soudnictví, vrchnost, která má víc poslouchat než rozkazovat, válečnictví a další. Kristus nabádá ke střídmosti, nehromadění majetku, ale pokladů duše, nabádá k tiché radosti z věcí, které se v životě daří, k nehledání světské slávy, která je pomíjivá. Člověk má být spokojen tím, že žije podle Kristova učení.

Spis končí kapitolou nazvanou Zavírka všeho. Poutník pochopil, že jediným řádem, kterým se má člověk ve svém životě řídit, je učení Kristovo, pak bude spokojený a šťastný. Závěrem spisu jsou slova: *Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis* – Chvála na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle.

5 Pokus o srovnání spisů - Informatorium školy mateřské, Labyrint světa a ráj srdce

Ve čtvrté kapitole své bakalářské práce jsem se zabývala rozborem spisů Komenského - Informatorium školy mateřské a Labyrint světa a ráj srdce. V této kapitole jsem se pokusila o srovnání výše uvedených děl.

Srovnávala jsem je podle následujících kritérií:

- Údobí života Komenského, kdy díla vznikala
- Původnost, originalita námětů, myšlenek a záměrů Komenského
- Forma a literární styl obou prací
- Přínos porovnávaných děl a jejich význam pro dnešek

Údobí života Komenského, kdy díla vznikla

Informatorium školy mateřské začal Komenský psát kolem roku 1628 původně v češtině. Dílo bylo přeloženo nejprve do polštiny, pak do latiny. V roce 1657 byl tento spis publikován v díle Opera didaktika omnia. Údobí, kdy dílo vznikalo, je časem naděje a očekávání, údobím víry ve svobodu vyznání v českých zemích a víry v nejmladší generaci, od které se musí začít s nápravou věcí ve společnosti. Představy Komenského se sice za jeho života nenaplnily, ale víra, naděje a optimismus celý tento spis výrazným způsobem ovlivnily a poznamenaly.

Labyrint světa a ráj srdce vznikl v roce 1623, v jeho psaní Komenský pokračoval v Lešně, spis se šířil opisováním, tištěn byl v roce 1631. Údobí vzniku tohoto díla bylo jedním z nejhorších v Komenského osobním i profesním životě. Byl nejen vyhnanecem ve vlastní zemi, ale byl zbaven kněžského působení, školní práce, rodiny, která mu zemřela. Skrýval se v místě, zvaném „pod Klopoty“, za městem Brandýs nad Orlicí, kde sdílel osud nekatolických duchovních, v době po bitvě na Bílé hoře (1620), po popravách českých pánů (červen 1621). Malomyslnost a zoufalství vedly tehdy Komenského zpět ke vzpomínkám na setkání s lidmi, na jejich příběhy a těžké osudy, kterými si potvrzoval, že ve světě není nic, než „šalba, bída a tesknost“. Jediné vykoupení z tohoto stavu je poznání a život podle učení Kristova.

Původnost, originalita námětů, myšlenek a záměrů Komenského

Informatorium školy mateřské je spisem, ve kterém Komenský navazuje na své předchůdce – významné humanisty 16. století. Literatura uvádí například Jana Ludvíka Vivese, z jehož spisů Komenský čerpal podobně jako ze spisů dalších humanistů. Od Vivese

převzal i myšlenku, že výchova dítěte má počínat už před jeho narozením, nebo názor, že už v otcově domě se má dbát na správnou výslovnost dítěte v mateřském jazyce. Hlavní návaznost Komenského na Vivesovy spisy je ale v myšlence, že základ správného života má být položen v rodině a pokračovat se má ve škole, zřízené vrchností. Myšlenky humanistů o důležitosti vzdělávání a výchovy v rodině navíc zařadil Komenský do pedagogického systému, ve kterém je to jedno ze stejně důležitých období, jako jsou ta, která se uskutečňují prostřednictvím dalších typů škol. (NOVÁK, 1920, s. 150-151) Komenský byl systematick, myšlenkám, které načerpal, dával řád a systém, jeho originalita proto spočívá nejen v nich, ale i v jejich zpracování, zařazení do systému a návodech, jak je využít v praxi.

Látka Labyrintu světa a ráje srdce není Komenského původní myšlenkou, originální není ani její vlastní ztvárnění. Vlastí, společností a jejími stavy putoval i poutník Jana Valentina Andreae, jak je uvedeno už v předcházející kapitole. Komenský však využil při práci na Labyrintu svých zkušeností z prostředí stavů tehdejší české společnosti. Podle literatury (NOVÁK, 1920, s. 38) není Komenský při řešení problémů světa, zla a nepravostí, ve svém díle vůbec radikální. To znamená, že neupozorňuje na pomstu, hněv a soud boží jako Andree, ale nabádá chudé k trpělivosti a bohaté k milosrdenství. V tom jsou Komenského myšlenky ojedinělé. Záměrem díla je poukázat na všechno zlé, odsoudit nepravosti a najít řešení v učení Ježíše Krista.

Forma a literární styl obou prací

Informatorium školy mateřské je podle Komenského spíše „zprávou“ o tom, jak mají rodiče své děti předškolního věku vzdělávat a vychovávat. Je to vlastně návod, jak nejlépe k výchově a vzdělávání malých dětí přistupovat, aby se dosáhlo co nejlepšího výsledku. Spis je dělen na kapitoly, ve kterých jsou náměty a doporučení výchovného postupu. Doporučování jsou jasná a zřetelná, obsah kapitol graduje od „moudrého povědění“, ve kterém Komenský doporučuje své dílo všem, kdo pečují o malé děti, až po závěr – přídavek – kde Komenský uvádí praktický návod otázek a odpovědí, které mají být zároveň výsledkem vzdělávání a výchovy dětí podle návodu v předcházejících kapitolách. Forma a styl práce, její členění, přispívají k přehlednosti tohoto doporučení a návodu, který je sice poznamenán dobou, ale ze kterého lze čerpat i dnes.

Labyrint světa a ráj srdce je svou formou a stylem psaní výjimkou mezi spisy Komenského. Literatura ho definuje jako básnické dílo psané prózou (KOPECKÝ, 1957, s. 79). V první části je spis alegorií v tom smyslu, že zpodobňuje myšlenky přeneseně. Za svět a společnost se vyjadřují zástupci jednotlivých stavů, poutníkem je autor díla, průvodci mají

jinotajná jména - Všežvěd Všudybud, Mámení. Spis je zároveň satirou, to je literárním útvarem, který se vysmívá jevům ve společnosti a nejednou je ironizuje. Slohovým útvarem je ve spise i charakteristika – poutník stavy pozoruje, charakterizuje a hodnotí. Pro zpestření, oživení a zvýraznění dějů používá autor v díle rozhovorů. Právě tyto rozhovory se zástupci stavů slouží zároveň k získávání informací o dění v jednotlivých stavech společnosti.

Druhá část spisu – Ráj srdce – je vyprávěním o setkání poutníka s Kristem a o pochopení jeho učení. Vyprávění má svou gradaci, končí oslavou víry v Boha a těch, kteří v něho věří.

Přínos porovnávaných děl a jejich význam pro dnešek

Přínosem Informatoria školy mateřské je především to, že jde o první ucelený spis o výchově a vzdělávání dětí od narození až do doby šesti let. Myšlenky, které hlásali mnozí humanisté 16. století o tom, jak je důležitá role rodiny – matky, otcova domu, chův, kojných a všech, kteří nejmladší děti obklopují – dovedl Komenský k dokonalosti tím, že dal těmto snahám a myšlenkám především rámec, řád a pravidla. Problematiku výchovy a vzdělávání nejmladších dětí zařadil do vzdělávacího a výchovného systému, který je platný i dnes.

Labyrint světa a ráj srdce je spis, který byl přínosem v době svého vzniku, kdy reflektoval svět, jako něco, co je spíše nestabilní, na co není spolehnutí, něco, co neskýtá člověku životní jistotu, s čím musí člověk neustále zápasit o svou existenci, něco, co je plné zla, mámení a klamu. Až potud můžeme říci, že i nám po třech staletích někdy svět kolem nás připadá nepřátelský. Komenský jako protipól světskému leckdy chaotickému labyrintu postavil víru v Boha. Doporučil tím odklon od všeho, co člověku neprospívá a uzavření se do sebe, do svého srdce, kde lze najít štěstí a klid v souladu s učením Ježíše Krista. To bylo nabídnuté řešení v době, kdy Komenský žil a tvořil.

Oba spisy jsou ojedinělé, na první pohled se zdá, že je nelze srovnávat. Srovnatelné jsou však hlavně myšlenkami, na kterých jsou postaveny. Labyrint světa a ráj srdce představuje pro člověka nepřijatelný svět a zároveň řešení odpovídající době. Informatorium školy mateřské je návodem, jak vzdělávat a vychovávat člověka už od jeho nejmladšího věku, protože vzdělání je prostředkem k nápravě věcí ve společnosti.

Myšlenky obou spisů jsou o snaze Komenského nalézt řešení ke změně světa k lepšímu.

6 Využití některých názorů J. A. Komenského ve výuce

Při studiu celoživotního díla Komenského nás udivuje rozsah prací, které tento učenec za svůj život vytvořil, rozsah problematik, kterými se zabýval, které prostudoval a popsal. Možností využití jeho myšlenek a názorů ke studiu i k aplikaci je mnoho. Může to být například sám Komenského život, postavený na vysokých mravních hodnotách, život, který se odvíjel na pozadí světových historických událostí končícího středověku a jeho průběh, který je součástí historie doby, kdy žil. Využít lze názorů Komenského na práce humanistů 16. století, předmětem využití mohou být Komenského názory na filozofické směry, které vznikaly v době, kdy žil, které studoval a které ve svých dílech uplatňoval. Tématem ke studiu může být i boj mezi rozumem a vírou v Boha, který se Komenský snažil pochopit na pozadí svého teologického ukotvení v učení Jednoty bratrské. Mohou to být i Komenského politická témata mírových a protiválečných snah, nebo vlastenectví a jeho význam pro český národ.

V případě mé bakalářské práce jsou to pedagogické názory a myšlenky, na jejichž využití v praxi jsem se zaměřila v této kapitole. Zabývala jsem se školním vzdělávacím programem předmětů dějepis a občanská výchova na druhém stupni základní školy, kde jsem zjišťovala využití Komenského názorů a myšlenek. Výsledkem zjišťování toho, jak dalece jsou Komenského myšlenky obsaženy v práci dnešní základní školy, bylo konstatování, že myšlenky a názory tohoto velkého pedagoga jsou v různých podobách obsaženy i ve školním vzdělávacím programu výchovné a vzdělávací práce školy i dnes. Přečkaly staletí, ale pro svou logiku a promyšlenost jim doba neubrala na stále aktuálnosti. Školní vzdělávací program Základní školy Olomouc, třída Spojenců 8, se kterým jsem pracovala, je zveřejněn na Internetu. Některé body školního vzdělávacího programu vyučovacích předmětů dějepis a občanská výchova jsem porovnála s myšlenkami Komenského.

Vyučovací předmět DĚJEPIS

Obsahové vymezení předmětu

Vyučovací předmět dějepis je součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Dějepis vede žáky k systematickému poznávání dějinného vývoje společnosti, k objasňování příčin změn vývoje v jednotlivých částech světa a etapách historického vývoje společnosti. Pomáhá chápat zákonitosti, příčiny a důsledky historických i současných událostí. Směřuje k vytváření objektivního, otevřeného a kritického myšlení i logického uvažování.

Komenský psal ve své Didaktice o propojení témat, žáci mají podle něho rozumět celku i jednotlivostem. „I učení budiž vzděláním celkovým, nic při něm nebude jen přílepkem, vše budiž založeno na společných kořenech. Zároveň vše třeba spojovati příčinami.“ (Novák 1920, str. 120) V obsahovém vymezení předmětu je ve druhé větě vytčen cíl dějepisu. Komenský píše: „...práce by se mohla zdát obtížnou a zdlouhavou, ale jen proto, že cíl učení nebyl sdostatek vytčen...“ (NOVÁK, 1920, s. 120)

Časové vymezení předmětu

Předmět dějepis je vyučován jako samostatný předmět v 6., 7., 8. a 9. ročníku s celkovou dotací 8 hodin, a to po dvou hodinách týdně ve všech ročnících.

Komenský píše: „... čas budiž rozdělen pečlivě, aby každému roku, měsíci, dni a hodině připadl zvláštní úkol, toto rozměření času i práce budiž zachováváno přesně a nebudiž vynecháváno nic, nic převráceno. To se tedy děj také ve školách, aby se žáci v jednu dobu obírali pouze jedním předmětem.“ (POLIŠENSKÝ, 1987, s. 74, 77)

Organizační vymezení předmětu

Ve výuce se užívají formy a metody práce podle charakteru učiva a vzdělávacího cíle: výklad učitele a následná diskuse, frontální výuka s mapami a jinými demonstračními pomůckami, samostatná a skupinová práce, individuální řešení zadaných úkolů, projekty na vybraná témata, práce s dějepisnými atlasy, vyhledávání informací v literatuře, domácí úkoly, didaktické hry, videozáznamy, exkurze.

Podle Komenského slouží k pochopení i nejskrytějších věcí tento postup:

- *vzbudit zájem – tím dosáhneme toho, aby žák k poznávání přistupoval s chutí a pozorně*
- *postupovat se má od věcí blízkých, známých, k věcem neznámým, od obecného k zvláštnímu, od celku k částem*
- *učení má být názorné „... jestliže mu všechno, co pochopiti má, vymalované (nemůže-li sama živá věc tu býti) před oči postavíš, makati, voněti, koštovati, slyšeti mu každou věc dada, aby vlastními smysly jí se dotýkáje s ní se seznámil.“ (KOPECKÝ, 1957, s. 199)*
- *Věci se mají vysvětlovat stručně, prostě, podle otázek co to je, odkud a k čemu, kdy, jak a proč se jí užívá*
- *Komenský doporučuje: „Knihy a jiné pomůcky vhod připravené velmi ukrátí práci školní.“ (NOVÁK, 1920, s. 120) Komenský doporučuje: „... bude dobře, když vše, čemu se učí v každé třídě bude zobrazeno na stěnách této učebny, at' už jsou to pomůcky a pravidla nebo obrazy a emblémy té části učení, které se právě učí.“ (POLIŠENSKÝ, 1987, s. 86)*

Možné evaluační nástroje

Ústní zkoušení, pozorování žáka, analýza písemných prací – testy, projekty, hodnocení samostatných a skupinových prací a projektů, autoevaluace žáka.

- *„Protože všechno, čemu zvykneme, je známější, musíme opakováním, zkoušením, a častým užíváním stále probírat to, co chceme, aby se stalo žákům velmi známým a k použití pohodovým. Tedy: opakujme a zkoušejme ustavičně. To jest dbejme toho, aby sama vyučovací metoda se zakládala na neustálém praktickém opakování a zkoušení. Částí zkoušky je zkoumání: 1. zda se kdo něčemu naučil, což se pozná dovede-li to pověděti, 2. porozuměl-li tomu, což se zjistí různými analytickými otázkami, 3. zdali ví, jak toho užítí, to se ukáže, když se žák vybidne, aby toho užil bez přípravy.“ (KOMENSKÝ, 1947, s. 82)*
- *Slova Komenského k autoevaluaci: Žák potřebuje vždy někoho, kdo by ho vedl, napomínal a opravoval. Jsou arci také žáci šťastnějšího nadání, kteří sami sebe povzbuzují, napomínají, vedou, opravují a kárají, jenže to jsou řídké zjevy a vlastně ani nepostrádají vůdce, napomínatele a oprávněnce, pokud sami sobě prokazují to, co jiní činí jiným.“ (Komenský 1947, str. 12)*

Mezipředmětové vztahy

Školní vzdělávací program předmětu dějepis uvádí souvislosti s ostatními předměty.

Komenského slova k tomuto tématu: „Příroda spojuje všechno nepřetržitými svazky. Z toho plyne: vědět totiž znamená znát věc v příčinné souvislosti. Všechno, co spolu souvisí, bude ustavičně spojováno.“ (Polišenský a kol. 1987, str. 88

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Jsme Evropané: kořeny a zdroje evropské civilizace, klíčové mezníky evropské historie.

Komenského myšlenky, formulované před třemi sty lety (MEZIHORÁK, 1995, s. 90, 91) :

- *Hlavně na nás Evropany spadá povinnost všechno možné zkoušet na podporu spásy světa.*
- *Co nám brání, abychom se nespojili v jediný stát a nepodřídili se týmž zákonům.*

Komenského záměrem bylo vytvořit pro svět univerzální filozofii společného tolerantního náboženství, univerzální politiky a společného jazyka. Jeho myšlenkou bylo ustavit tři velké mezinárodní instituce představující autority – mezinárodní sbor světla, mezinárodní konsistoř svatosti a mezinárodní mírový soud. Sbor světla měl organizovat a kontrolovat školství a

osvětu národů, mezinárodní konsistoř svatosti měla mít úlohu ekumenickou, starat se o jednotu církví. Mezinárodní mírový soud by pečoval o mírové smýšlení národů, o výkon práva a bránil by konfliktům mezi státy. (KOPECKÝ, 1957, s. 126) Komenský navrhoval cesty k usmíření národů, ke světu bez válek. Formuloval zásady politické kulturnosti světa.

Vyučovací předmět OBČANSKÁ VÝCHOVA

Obsahové vymezení předmětu

Občanská výchova je součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Formuje postoje a dovednosti žáků, důležité pro aktivní využití poznatků o společnosti a mezilidských vztazích v občanském životě. Důležitou součástí vzdělávání je prevence rasismu, xenofobie, extrémistických postojů, výchova k toleranci, respektování lidských práv. Zaměřuje se na začleňování do různých společenských vztahů a vazeb, seznamuje žáky se vztahy v rodině a společnosti. Učí žáky respektovat a uplatňovat mravní principy a pravidla společenského soužití. Rozvíjí občanské a právní vědomí žáků, posiluje smysl jednotlivců pro osobní a občanskou zodpovědnost a motivuje žáky k aktivní účasti na životě v demokratické společnosti.

Časové vymezení předmětu

Předmět občanská výchova je vyučován jako samostatný předmět v 6., 7., 8. a 9 ročníku, s celkovou hodinovou dotací 4 hodiny, a to v každém ročníku po 1 vyučovací hodině týdně.

Organizační vymezení předmětu, kde jsou vyznačeny formy a metody práce podle charakteru učiva vzdělávacího cíle, možné evaluační nástroje a rovněž mezipředmětové vztahy – náplň je shodná se školním vzdělávacím programem dějepisu.

V rámci průřezových témat je pak zvýrazněn osobnostní rozvoj, sociální rozvoj, morální rozvoj – poznávání lidí, mezilidské vztahy, empatie, respekt, podpora, pomoc lidem.

Zvýrazněna jsou témata hodnot a postojů, etika, spravedlnost, škola jako partnerství a společenství.

Dalšími tématy předmětu občanská výchova je téma občan, občanská společnost, Listina základních práv a svobod, demokratický politický systém jako protiváha diktatury a anarchie.

Předmět občanská výchova obsahuje i téma Evropy, multikulturalitu ve vztahu k současnému světu, lidské vztahy, toleranci, harmonii osobnosti, solidaritu a vlastenectví.

Je jen málo výše uvedených témat předmětu občanská výchova, která by nesouvisela s Komenského myšlenkami, a která by nebyla i po třech staletích jejich třeba jen nepřímou aplikací.

Významným tématem Komenského života a díla byla mravnost, výchova člověka k mravnému jednání, k mravním postojům a zásadám, kterými by se pak řídila celá společnost. Komenský byl přesvědčen, že jedině nápravou věcí lidských lze změnit svět k lepšímu. Proto se mravní výchova stala součástí jeho myšlenek a názorů, které ve svých dílech prezentoval. Mravnost, mravní principy a zásady se staly osou především jeho děl pedagogických, v duchu přesvědčení, že s nápravou se musí začít u mladé generace. Pro všechny stupně škol, do kterých rozčlenil vzdělávání a výchovu, včetně výchovy malých dětí do šesti let, stanovil ve své Didaktice obsah a metody mravní výchovy. Mravní výchovu postavil Komenský na svobodě a pravdě, poznání rozdílů mezi dobrem a zlem, na životě ve cti a nedopouštění se něčeho nečestného. Mládež si podle Komenského má osvojit ctnosti – opatrnost, pilnost, střídmost, statečnost, vlídnost, spravedlnost, dobrotivost, pobožnost. (KAPRAS, 1894, s. 309)

Výchova ke svobodě, pravdě, vlastenectví, které jsou podle Komenského ctnostmi, plně korespondují s náplní předmětu občanské výchovy v části sociální rozvoj, mezilidské vztahy, hodnoty a postoje.

Ve své Vševýchově Komenský napsal: „Kdyby všude kvetla taková lidská svoboda, aby všechno bylo plno světla a řádu a kdyby se místo bystřiny násilného nucení zaváděl proud dobrovolných skutků, následoval by mír a bezpečí.“ (KOPECKÝ, 1957, s. 210)

7 Jan Amos Komenský a česká filozofie

Ve své bakalářské práci jsem se Komenským jako filozofem nezabývala. Při studiu jeho života a díla jsem nabyla přesvědčení, že téma Komenského jako filozofa by zasluhovalo obsáhlejší a samostatnou práci, opřenou o studium názorů a vědeckých pojednání znalců jeho díla, cizích i českých filozofů. Z toho, co jsem k tématu své práce prostudovala, pro mne vyplynula jakási nevyváženost Komenského jako filozofa. Na jedné straně získával povědomí o nových poznacích z nejrůznějších oblastí, jako byla matematika, astronomie, fyzika a jiné přírodní vědy, chtěl pro příští generace obnovu veškerého vědění od počátku až po 17. století, obrodu lidské společnosti na základě vzdělanosti lidí a na druhé straně věřil zjevením, byl hluboce ukotven v učení Jednoty bratrské, jako její kněz a biskup. Neochvějně věřil, že víra nemůže být v rozporu s vědou. V polemikách a názorových střetech s filozofy tehdejší doby, například s Descartem, hledal cesty jak prosadit svou vševědu. Moji úvahu o nevyváženosti mi potvrdila například slova Otakara Kádnera v jeho Stručných dějinách pedagogiky. „Nemá Komenský jednotného a ustáleného základu filosofického, ježto se u něho mísí pravda zjevená s vědou přirozenou, prvky scholastické s humanitními a realistickými.“ (KÁDNER, 1920, s. 34)

Podle Kádnera ale proti tomuto tvrzení stojí řada dalších předností, jako zaujetí pro školu, smysl pro dětský život a rozvoj dětské duše, znalost didaktické praxe, sociální úloha školy, důraz na mravní výchovu, pěstování jazyka, výchovný realismus a podobně.

V českých zemích se o důrazné připomenutí Komenského, jako významného českého učenice světového významu, zasloužil v roce 1829 František Palacký, který napsal první novodobou biografii o Komenském. Uvádí se, že měl málo pramenů, Komenského pozůstalost byla v Lešně, Halle a v Anglii. Literatura ale uvádí, že tímto Palackého spisem, který nebyl rozsáhlý, nastává obrat v zájmu o Komenského v českých zemích i jinde. (POLIŠENSKÝ, 1987, s. 5)

Z novodobějších filozofů uvádím rozsáhlé dílo o Komenském od Jana Patočky. Patočka navázal na T. G. Masaryka, smyslem jeho filozofie je zakotvení mravního rozměru člověka ve věku, který tento rozměr popírá. (ENCYKLOPEDIE, 1992, s. 436) Patočka rozdělil Komenského filozofické úsilí do tří údobí: doby předpansofické, doby pansofie, doby jejího přerůstání ve všenápravu a všenápravné koncepty. (PATOČKA, 1997, s. 175) Patočka o Komenském také napsal, že Komenského zájem je ve filozofii vzdělávání a vzdělanosti, která má ovšem základ teologický, jak ostatně u teologa a člověka 17. věku není jinak možné.

Na komeniologických edicích, zejména na českém překladu a výkladu Obecné porady o nápravě věcí lidských J. A. Komenského se podílel Karel Floss, který od roku 1990 působil na FF UP v Olomouci.

Dalším významným jménem je jméno českého filozofa a komeniologa, profesora FF UP v Olomouci, Pavla Flosse. Zaměřoval se zejména na dějiny filozofie pozdního středověku a renezanace a na problematiku vztahu filozofie a teologie. Z jeho spisů uvádím práci Příroda, člověk a společnost v díle J. A. Komenského nebo J. A. Komenský a vědy o přírodě a člověku.

Z oblasti filozofie uvádím i jméno české filozofky Jiřiny Popelové – Otáhalové, bývalé děkanky PedF a pozdější rektorky UP v Olomouci. Zabývala se dějinami filozofie a etikou a ve vztahu na osobnost Komenského zmiňuje dílo J. A. Komenského cesta k Všenápravě.

Při svém studiu jsem se setkala i s dalším významným jménem. Byl to Robert Kalivoda, český filozof a historik, zabývající se myšlením české reformace a duchovním světem člověka 20. století. Jeho dílem je například Husitská ideologie nebo Husitská epocha a J. A. Komenský.

Uvědomuji si, že uvedená jména pedagogů a filozofů, kteří se Komenského dílem z pohledu filozofického zabývali, jsou jen neúplnou připomínkou daleko větší řady těch, kteří se zasloužili o uchování myšlenek a názorů Komenského – významného českého učence. Kromě autorů, které uvádím v seznamu pramenů a literatury v této práci, by to měla být jména další, jako například jméno Jana Kvačaly, Jiřího Kyráška, Františka Hýbla nebo Radima Palouše.

8 Závěr

Při zpracování své bakalářské práce Jan Amos Komenský jako pedagogický myslitel jsem pokládala za nutné vyjít z širšího pojetí tohoto tématu. Abych si sama lépe uvědomila a pochopila osobnost Komenského jako velkého učence, myslitele a člověka, zasadila jsem jeho život, dílo, snahy a myšlenky do kontextu doby, ve které žil a tvořil, doby, která byla velmi složitá ve svých událostech a vývoji, složitá pro pochopení souvislostí mezi obecnými znalostmi o historii a vývojem názorů, vědeckých bádání, životních zklamání a nezměrného pracovního úsilí tohoto člověka. Uvědomila jsem si, že jedině poznáním toho všeho, co jsem uvedla, zdaleka ale ne do detailu všeho, jsem mohla pochopit, jak mohla jedna osobnost dosáhnout tak velkého rozsahu a propracovaného obsahu děl z různých oblastí, ve kterých Komenský bádala a o kterých psal.

Předmětem mého zájmu byla, vzhledem k mému pedagogickému studiu, oblast školství. Snažila jsem se postihnout Komenského pedagogické názory, obsah vzdělávání, ucelený pedagogický systém, vyučovací metody, vyučovací proces, obsah a cíle výchovy, mravní výchovu, osobnost učitele a žáka, správu škol a její řízení. Podrobněji jsem se zabývala spisem Informatorium školy mateřské a pro pochopení a porovnání i jiného stylu a obsahu práce i spisem Labyrint světa a ráj srdce.

Při zpracovávání své bakalářské práce jsem si uvědomovala, že není možné, aby takový rozsah a obsah Komenského prací, který v mnohém svém pojetím a významem neztratil nic z aktuálnosti ani po třech stech letech nebyl využit, aby se na Komenského myšlenky nedalo navázat dnes. V závěru své bakalářské práce jsem se proto pokusila o pohled na obsah, metody, formy a způsoby práce dnešní školy ve srovnání s myšlenkami Komenského. Ve dvou školních vzdělávacích programech předmětu dějepis a občanská výchova jsem hledala Komenského názory a jejich využití v dnešní praxi. Potvrdila jsem si, že jsou v mnohém stále aktuální a neztratily na svém významu ani dnes.

Prameny a literatura

DRÁPELA, V. Milan. *Delineatio Moraviae Auctore J. A. Comenio. Mapa Moravy od J. A. Komenského*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1922. ISBN 80- 210- 0347- 2.

GABRIEL, Jiří a kol. *Slovník českých filozofů*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 697. ISBN 80- 210- 1840- 2.

KÁDNER, Otakar. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Česká grafická unie a. s., 1920, s. 103.

KAPRAS, Jan. *Nástin filosofie J. A. Komenského*. Nakladatelství Šaška a Frgala knihkupectví, 1894, s. 358.

KOMENSKÝ, Jan, Amos. *Analytická didaktika*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství, 1947, s. 110.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. 1. vydání. Brno 2009, s. 176. ISBN 978- 80- 7399- 646- 8.

KOPECKÝ, Jaromír, PATOČKA, Jan, KYRÁŠEK, Jiří. *Jan Amos Komenský Nástin života a díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957, s. 272.

MEZIHORÁK, František, SKOUPÁ Dana. *Malá encyklopedie velkých Evropanů*. Olomouc: Votobia 1995, s. 169. ISBN 80- 85885- 80- 8.

NOVÁK, Jan. *Jan Amos Komenský Jeho život a spisy*. „Dědictví Komenského“, 1920, s. 722.

OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ (Čtrnáctý díl). Praha: Vydavatel a nakladatel Otto, 1899, s. 618- 633.

POLIŠENSKÝ, Josef, PAŘÍZEK, Vlastimil. *Jan Amos Komenský a jeho odkaz dnešku*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 178.

REJCHRTOVÁ, Noemi, LANGMEIER, Josef. *Jan Amos Komenský Informatorium školy mateřské*. 1. vydání. Kalich 1992, s. 140. ISBN 80- 7017- 492- 7.

VŠEOBECNÁ ENCYKLOPEDIA VE ČTYŘECH SVAZCÍCH DIDEROT. 1. Vydání. Praha: Nakladatelství dům OP, 1996, s. 787. ISBN 80- 85841- 17- 7.

Elektronické zdroje

http://www.zsspojencuol.com/vzdelavaci_prog/ucebni_osnovy_SVP_2.st.-povinne_predmety.pdf

Anotace

Jméno a příjmení:	Vendula Mařáková
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zíma, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Jan Amos Komenský jako pedagogický myslitel
Název v angličtině:	Jan Amos Comenius as pedagogical thinker
Anotace práce:	Tato bakalářská práce zpracovává téma Jan Amos Komenský jako pedagogický myslitel. V práci je popsán život, názory a myšlenky tohoto českého učenice, pedagoga, teologa, vlastence a velkého Evropana.
Klíčová slova:	Pedagogika, škola, vzdělávání, výchova
Anotace v angličtině:	This thesis deals with the topic Jan Amos Comenius as pedagogical thinker. I described the life, opinion and ideas of this Czech scholar, educator, theologian, patriot and a great European.
Klíčová slova v angličtině:	Pedagogy, school, education, education
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	36 stran
Jazyk práce:	Čeština